

УДК 330.341:316.32+332.14

Шкарупа О.В.*кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри економіки та бізнес-адміністрування
Сумського державного університету***СТРАТЕГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕКОЛОГІЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ¹****STRATEGIC POTENTIAL ECOLOGICAL MODERNIZATION
OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGION****АНОТАЦІЯ**

У статті досліджено питання стратегічного потенціалу екологічної модернізації соціально-економічного розвитку. Враховуючи напрямки стратегічного розвитку регіону, автором обґрунтовано висновки про необхідність єдності сприйняття питань екологічної модернізації всіма учасниками соціально-економічного розвитку. В рамках даного дослідження розглянуто наукові підходи формування стратегічного потенціалу екологічної модернізації соціально-економічного розвитку, визначено основні його типи та фактори, які впливають на його формування.

Ключові слова: стратегія, потенціал, інновації, екологічна модернізація, сталий розвиток.

АННОТАЦІЯ

В статье исследованы вопросы стратегического потенциала экологической модернизации социально-экономического развития. Учитывая направления стратегического развития региона, автором обоснованы выводы о необходимости единства восприятия вопросов экологической модернизации всеми участниками социально-экономического развития. В рамках данного исследования рассмотрены научные подходы формирования стратегического потенциала экологической модернизации социально-экономического развития, определены основные его типы и факторы, влияющие на его формирование.

Ключевые слова: стратегия, потенциал, инновации, экологическая модернизация, устойчивое развитие.

ANNOTATION

The article studies the questions of strategic potential of ecological modernization of social and economic development. Considering directions of the strategic development of the region the author reasonably made conclusions about the necessity of unity of perception of issues of ecological modernization by all participants of socio-economic development. This study reviewed the scientific approaches of formation of strategic potential of ecological modernization of social and economic development, identified the main types and factors affecting its formation.

Keywords: strategy, potential, innovation, ecological modernization, sustainable development.

Постановка проблеми. В світлі концепції «зеленого» зростання економіки та в результаті трансформації еколого-економічних відносин в суспільстві складаються і поступово впроваджуються принципово нові правила ресурсо-ефективного господарювання. Для цього плануються стратегії розвитку регіонів, розробляються окремі заходи модернізації підприємств промисловості, впроваджуються окремі інноваційні проекти. Але ці заходи не мають єдиного науково-методологічного обґрунтування з єдиним ціле-покладанням на принципи

«зеленої» економіки. З точки зору реалізації концепції «зеленого» зростання в Україні відсутній аналіз проблематики формування та оцінки потенціалу екологічної модернізації соціально-економічного розвитку як єдиної категорії для врахування конкурентних переваг кожної окремої території України в досягненні ними стратегічних цілей сталого розвитку.

В умовах підвищення самостійності регіонів та становлення нової системи стратегічного управління їх розвитком все більш актуальним стають питання формування стратегічного потенціалу, який визначає перспективність розвитку соціально-економічних систем.

Для того щоб багаторівнева система управління соціально-економічними процесами в сфері екологічної модернізації була ефективною, в якій вирішальну роль відіграють суб'єкти господарювання та регіони, потрібно враховувати ступінь розвиненості базових регіональних систем, соціальний діапазон екологічної модернізації та економічний потенціал формування відповідних механізмів екологічної модернізації. Цільовим завданням цього процесу є формування та підвищення інноваційно-інвестиційного потенціалу, який, у свою чергу, і є запорукою стійкості функціонування системи регіону в умовах зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній світовій та вітчизняній практиці є загально визнаною необхідність формування та оцінки стратегій сталого розвитку. Дослідження сутності та принципів стратегічного управління екологізацією регіонального розвитку глибоко представлені у наукових працях таких вчених-економістів, як І. Александров, О. Амоша, Б. Буркинський, Л. Мельник, О. Прокопенко, А. Садеков, О. Садченко, С. Харічков, М. Хвесик, Є. Хлобистов та ін. Питання екологічної модернізації вивчали німецькі та голландські екосоціологи Дж. Хубер, М. Джоник та А. Мол, Д. Зоннефельд, Л. Ринкевичус, З. Гілл, а також російські вчені О. Аксьонова, І. Кулясов, Г. Кудинова, Г. Розенберг та О. Яницький.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи глобалізаційні зміни і тенденції становлення «зеленої» економіки, існує необхідність щодо розроблення положень екологічної модернізації як процесу

¹ Матеріал підготовлено в рамках НДР № д/р 0115U000684, яка фінансується за рахунок державного бюджету України

інтеграції соціально-економічного та екологічного розвитку на основі оновлення соціально-економічних процесів регіонального розвитку для зеленого зростання та формування відповідного потенціалу.

Основним завданням даного дослідження є обґрунтування теоретичних основ до формування стратегічного потенціалу екологічної модернізації соціально-економічного розвитку, виявлення факторів впливу на формування його в регіоні, визначення типів і складових потенціалу для підвищення ефективності управління процесами екологічної модернізації. На даний час еколого-економічна наука відчуває гострий дефіцит економічного інструментарію формування відтворювальних механізмів для збереження та зміцнення стратегічного потенціалу зеленого зростання економіки. Відсутність єдиного системного підходу до оцінки потенціалу з урахуванням змін соціально-економічного укладу, а також науково обґрунтованого інструментарію підвищення ефективності сучасного управління стратегічним потенціалом – головна причина необхідності проведення досліджень.

Мета статті полягає у розробленні теоретико-методологічних засад формування стратегічного потенціалу екологічної модернізації соціально-економічного розвитку на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія «стратегічний потенціал» в теорії й

практиці господарювання трактується дуже неоднозначно, залежно від того, з яких позицій підходять до розгляду його сутності, складу й ролі в регіональному, національному та світовому господарстві. О.В. Жогліна визнає, що стратегічний потенціал повинен базуватися на економічному потенціалі регіону, проте його зміст набагато ширше [1, с. 182].

Загальна концепція стратегічного потенціалу регіону формується на перевагах розвитку території регіону, до яких відносять: ресурсні фактори; природо-географічні; технологічні, економічні та соціальні, інфраструктурні, демографічні [1]. В основі формування стратегічного потенціалу регіону лежить система стратегічного управління регіоном. У загальному вигляді процес стратегічного управління розвитком регіону включає в себе постановку генеральної мети і виділення підцілей залежно від обраних орієнтирів розвитку сфері галузей регіональної економіки, а також методи, інструменти і механізми для досягнення встановлених кількісних і якісних параметрів нового стану регіональної системи. Основним завданням регіонального стратегічного управління є реалізація обраної стратегії розвитку.

На даний час створено наукове підґрунтя для реалізації результатів роботи Конференції ООН у Ріо-де-Жанейро в 2012 р. (Ріо+20) на регіональному рівні. Згідно з ними, соціально-еко-

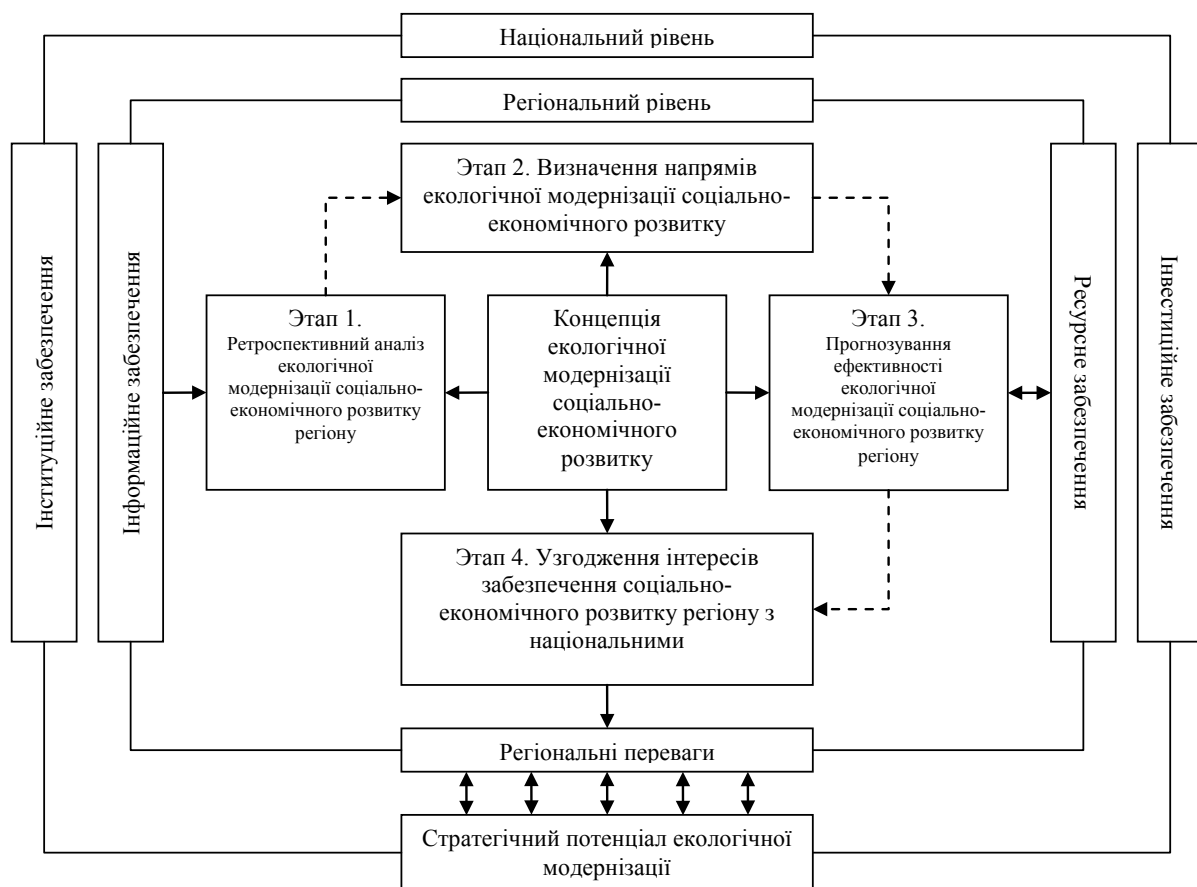

Рис. 1. Місце СПЕМ в системі поетапної реалізації концепції екологічної модернізації соціально-економічного розвитку (авторська розробка)

номічний розвиток повинен відповідати принципам «зеленої» економіки для забезпечення сталого розвитку, що підсилює роль інноваційних підходів до забезпечення цього процесу, в тому числі й модернізаційних. При цьому актуальним є питання обґрунтування методології та методики стратегічного потенціалу екологічної модернізації країни та її регіонів в умовах інноваційного вектора «зеленої» економіки.

В основу дослідження структури стратегічного потенціалу може бути покладений ресурсно-функціональний принцип, що передбачає виділення структурних елементів потенціалу з точки зору цільових функцій, які вони виконують в рамках цілей і завдань управління стратегією зеленого зростання. У нашому випадку під стратегічним потенціалом екологічної модернізації (СПЕМ) соціально-економічного розвитку регіону розуміється концентрована форма наукового обґрунтування сукупності ідей, цілей та способів забезпечення екологічної модернізації соціально-економічного розвитку регіону з метою формування відтворювальних якісних перетворень в соціально-економічних системах для цілей зеленого зростання з огляду на еколого-орієнтовані цілепокладання розвитку регіону.

Процес формування СПЕМ включає такі складові:

- формування;
- взаємне узгодження з національним рівнем;
- ранжування пріоритетів;
- наповнення кількісним змістом структурних складових потенціалу;
- уточнення та ідентифікація цілей зі способами їх досягнення;
- співставлення цілей з очікуваними результатами.

Формування СПЕМ передбачає створення концепції екологічної модернізації соціально-економічного розвитку, в процесі якої слід виділити такі основні етапи: ретроспективний аналіз, який слід здійснювати, керуючись як інтересами регіону, так і потребами країни в цілому; визначення напрямів екологічної модернізації; прогнозування ефективності екологічної модернізації соціально-економічного розвитку регіону; узгодження інтересів забезпечення соціально-економічного розвитку регіону з національними (рис. 1).

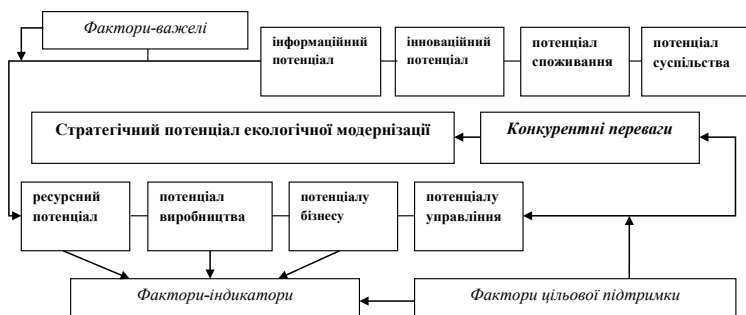

Рис. 2. Процес формування СПЕМ (авторська розробка)

На етапі визначення напрямів екологічної модернізації соціально-економічного розвитку виявляються резерви використання внутрішніх ресурсів і можливостей екологічної модернізації, відбір перспективних напрямів діяльності, визначення напрямів реалізації програм і заходів для досягнення цілей зеленого зростання.

Таким чином, СПЕМ доцільно розглядати як багатовимірну систему, що передбачає економічне вимірювання (наявність економічного (в т. ч. ресурсного) забезпечення, інноваційного забезпечення, інституційного забезпечення); соціальне вимірювання (наявність інформаційного забезпечення, суспільної екологічної свідомості); екологічне вимірювання (показники раціонального використання природо-ресурсного потенціалу, показники відтворювальних процесів природокористування та ін.).

На наш погляд, доцільно виділити такі основні типи СПЕМ: концептуальний, інноваційно-можливий, економічно-ефективний, екологічно-прийнятний та інституційно-бажаний.

На основі узагальнення характеристик типів СПЕМ доцільно охарактеризувати основні змістовні складові його побудови: розробка концепції, на основі стратегічного планування процесу екологічної модернізації для досягнення мети – оновлення розвитку соціально-економічних систем на основі еколого-орієнтованого цілепокладання за умов економічно ефективного ресурсовикористання. При цьому процес оновлення залежить від інноваційно-можливого рівня розвитку за умов розвитку бажаного інституційного забезпечення екологічної модернізації. Зміцнення професійного та інституційного потенціалу державних органів у сфері розробки та проведення політики зеленого зростання є бажаним процесом, який визначений у пріоритетах програм підтримки економічного зростання ОЕСР [4].

Погоджуючись з А.М. Погребицькою [2, с. 98], зауважимо, що процес формування СПЕМ залежить від груп факторів, що впливають на різних рівнях, а саме від факторів:

– *цільової підтримки* (податкове та тарифне стимулювання розвитку екологічної модернізації регіону; кількість інноваційних розробок і продуктів; стан трудового потенціалу, що включає в себе висококваліфіковані кадри, їх кількість і якісний склад, потенціалу суспільства в напрямі стратегічного екологічного мислення, потенціалу споживання еколого-орієнтованих продуктів та послуг);

– *факторів-індикаторів* (виробництво конкретних видів інноваційних продуктів екологічного спрямування; зміна природно-рекреаційного потенціалу; обсяг фінансового та економічної виробництва, показники потенціалу виробництва та бізнесу, конкурентні переваги регіонального розвитку);

– *фактори-важелі* (інтенсивність розвитку інвестиційного та інформа-

дійного потенціалу; показники науково-освітнього потенціалу; формування цінової політики в сфері екологічно-орієнтованого бізнесу; зміна загально регіонального інфраструктурного потенціалу, культурно-історична спадщина, потенціал управління, що включає різні види матеріальних і нематеріальних ресурсів).

Таким чином, СПЕМ можна визначити як об'єктивну систему соціо-еколого-економічних взаємозв'язків в сфері модернізації регіонального розвитку з використанням конкурентних регіональних переваг, що спирається на рівень інновацій та суспільну екологічну свідомість й бажання створювати, реалізовувати та вдосконалювати соціально-економічну діяльність для цілей сталого розвитку. СПЕМ являє собою кількісно-якісну характеристику наявності та можливостей використання необхідних ресурсів і конкурентних переваг регіону для екологічної модернізації в межах існуючої системи управління в конкретний період часу.

Для забезпечення процесу реалізації СПЕМ необхідний спеціальний інструментарій, використання якого дозволило б розробляти найбільш прийнятні варіанти забезпечення екологічної модернізації соціально-економічного розвитку регіону з урахуванням особливостей і конкурентних переваг кожного регіону. На основі аналізу літературних джерел встановлено, що до найбільш відомих та широко прийнятих у світовій теорії та практиці вимірювання та порівняльного аналізу інноваційного розвитку країн індексів належать [3–9]:

– *Глобальний індекс інновацій* (Global Innovation Index, GII), який розраховує аналітичний центр Лозаннської школи бізнесу INSEAD, Швейцарія [5]. Розрахунок індексу обумовлює виокремлення двох груп показників: Індекс умов (факторів) інноваційного розвитку (Innovation Input Index), що складається з п'яти субіндексів: Інститути; Людський потенціал; ІКТ та загальна інфраструктура; Розвинутість ринків; Розвинутість бізнесу; Індекс результатів інноваційного розвитку (Innovation Output Index), який містить субіндекси: Результати наукових досліджень; Творчі досягнення та добробут;

– *Міжнародний індекс інновацій BCG* (International Innovation Index BCG, IntII BCG), який розраховують експерти Бостонської консалтингової групи, США [9]. Індекс містить три групи індикаторів: 1. Ресурсні можливості: людські ресурси; фінансові та інфраструктурні можливості. 2. Інноваційна активність фірм: інвестиції (витрати на ІТ, витрати на інновації); міжфірмові зв'язки та підприємництво (внутрішні інновації малих та середніх підприємств, спільні державно-приватні інноваційні та наукові проекти); інноваційна результативність (кількість патентів; кількість національних торговельних марок, баланс торгівлі технологіями. 3. Результати: інноватори (SME, які запроваджують продуктові або процесні,

маркетингові або організаційні інновації, ресурсний ефект інноваційної діяльності – частка інноваційних фірм, де інновації призвели до значного скорочення витрат на заробітну плату, споживання матеріалів та енергії); економічний ефект: зайнятість на середньо- та високотехнологічних підприємствах, зайнятість на науково містких підприємствах, експорт на середньо- та високотехнологічних підприємствах, експорт на науково містких підприємствах, продажі товарів, нових для ринку, продажі товарів, нових для підприємства;

– *Індекс інноваційної спроможності* (Innovation Capacity Index, ICI) міжнародної дослідницької структури EFD – Global Consulting Network [7];

– *Інноваційний індекс Європейського інноваційного табло* (European Innovation Scoreboard Summary Innovation Index, SII) [6].

На нашу думку, в якості критеріїв ефективності СПЕМ та в основі розробки стратегічних напрямів екологічної модернізації розвитку регіонів доцільно покласти такі характеристики розвитку: «орієнтованість на екологічно безпечну модернізацію» та «орієнтованість на зелений розвиток». В основі формування системи показників доцільно використовувати індекс інноваційного розвитку регіону, індекс сталого рівня життя населення регіону, індекс зеленого зростання.

Висновки. Проведене дослідження дозволило виявити специфічні особливості формування стратегічного потенціалу екологічної модернізації соціально-економічного розвитку регіону, які полягають у необхідності врахування конкурентних переваг регіонального розвитку при одночасному ефективному використанні складових загальної стратегії екологічної модернізації. Отримані результати свідчать про необхідність більш глибокого вивчення окремих факторів інноваційного розвитку в контексті завдань сталого розвитку та зеленого зростання, про доцільність дослідження показників інноваційного розвитку при формуванні стратегічного потенціалу.

Екологічна модернізація соціально-економічного розвитку регіону може бути способом досягнення цілей сталого розвитку, але потребує стратегічного управління, кількісної і якісної оцінки на основі формування системи індексів вимірювання потенціалу для «зеленого» зростання економіки регіону, що є перспективою подальших наукових розробок у даному напрямі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Жоглина Е.В. Стратегический потенциал региона: состав, оценка и перспективы развития / Е.В. Жоглина // Бизнес в законе. – 2013. – Вып. 4. – С. 182–185.
2. Погребницкая А.М. Когнитивный подход в исследовании некоторых аспектов стратегического потенциала экономической системы Крымского региона / А.М. По-

- гребицкая, М.К. Ильясова // БизнесИнформ. – 2013. – Вып. 12. – С. 93–98.
3. Тараненко И.В. Инновационный императив устойчивого развития глобализованного общества / И.В. Тараненко // *Економічний вісник Донбасу*. – 2011. – № 3(25). – С. 51–56.
 4. Greening Economies in the European Union's Eastern Partnership Countries (EaP GREEN) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ndei.me.gov.ua/pdf/EAP_GREEN.pdf.
 5. Global Innovation Index 2009 – 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalinnovationindex.org/gii/main/reports/index.cfm>.
 6. European Innovation Scoreboard (EIS) 2009. European Commission. / PRO INNO Europe Paper. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards/files/ius-2015_en.pdf.
 7. Innovation for Development Report 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.innovationfordevelopmentreport.org/ici.html>.
 8. The renewed European Sustainable Development Strategy 2006. A Platform for Action / Europa – Sustainable Development – SDS 2005 – 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/sustainable/sds2006/index_en.htm.
 9. The Innovation Imperative in Manufacturing. How the United States Can Restore Its Edge / Report BCG, 2009. – 32 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bcg.com/documents/file15445.pdf>.